

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

LASTEN OSALLISUUDEN TUKEMINEN KUVAVALIN- TATAULUJEN AVULLA

TEKIJÄ/T: Mustonen Anna

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Anna Mustonen	
Työn nimi Lasten osallisuuden tukeminen kuvavalintataulujen avulla	
Päiväys	5.12.2018
Sivumäärä/Liitteet	27
Ohjaaja(t) Auli Pohjolainen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Savon vammaisautuasäätiön LASTU -hanke ja Kuopion Perheentalo	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön kehittämistehtävänä oli tuottaa kuvavalintataulu leikkiin Kuopion Perheentalolle. Sen tavoitteena oli lisätä lasten osallisuuden mahdollisuuksia ja vahvistaa lasten päätöksentekoa Perheentalon arjessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoisuutta lasten osallisuudesta ja kuvien hyödyistä lasten arjen sekä osallisuuden tukena. Tavoitteena oli myös tukea ammatillista osaamistani varhaiskasvattajana.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistyönä ja sen kehittämisprosessissa hyödynnettiin Kaisa Jäm-sän ja Elsa Mannisen Osaamisen tuotteistaminen Sosiaali- ja terveysalalla (2000) julkaiseman kirjan tuotteista-misprosessin mallia ja sen vaiheita. Opinnäytetyön materiaali tuli osaksi LASTU -hankkeen aikana koostettua "Kaikkien kohtaamispaikka – Perheiden osallisuus" -internetsivustoa (www.savas.fi/kohtaamispaikka). Kuvavalin-tataulu tuli käyttöön Kuopion Perheentalolle joulukuussa 2018.</p> <p>Työn teoreettinen viitekehys käsitteli lapsen osallisuutta, visualisointia, kuvien käyttöä lapsen arjessa sekä niiden merkitystä osallisuuden tukena. Teoriatietoon perehdyin tutustumalla aiheita koskevaan kirjallisuuteen, artikkelei-hin ja internetissä olevaan materiaaliin. Kuvavalintataulussa hyödynsin Papunet (2018) kuvatyökalua ja sieltä löy-tyvää kuvamateriaalia.</p> <p>Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Savonvammaisautuasäätiön LASTU -hanke</p>	
Avainsanat osallisuus, visualisointi, kuvakommunikointitaulut	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Anna Mustonen			
Title of Thesis Support of children's participation by using picture communication board			
Date	5.12.2018	Pages/Appendices	27
Supervisor(s) Auli Pohjolainen			
Client Organisation /Partners Savon vammaisasuntosäätiö LASTU project and Kuopion Perheentalo			
<p>Abstract</p> <p>The purpose of the thesis was to produce a picture communication board for play at Kuopion Perheentalo. The aim was to increase the opportunities of children's participation and strengthen children's decision-making in the everyday life of Perheentalo. The aim of the thesis was to raise awareness of children's participation and the benefits of the pictures in supporting children's everyday life and participation. The goal was also to support the authors's professional skills as an early childhood educator.</p> <p>In this functional development work and in its development process, the modeling and the phases of the production process were utilised, based on the work Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla (2000) by Kaisa Jämsä and Elsa Manninen. The material of the thesis became part of the "Kaikkien kohtaamispaikka – Perheiden osallisuus" website (www.savas.fi/kohtaamispaikka), which is part of the LASTU project. The picture communication board became part of Kuopion Perheentalo in December 2018.</p> <p>The theoretical reference of the thesis included concepts of children's participation, visualization, and information about how the pictures can support children's participation in every day life. The theoretical knowledge was gained by studying literature of the topics, articles and material on the Internet. For the pictures of the picture communication board, the Papunet's (2018) tools and materials were utilised.</p> <p>The client organisation of the study was the the LASTU project of Savon vammaisasuntosäätiö.</p>			
Keywords participation, visualization, picture communication boards			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	KUOPION PERHEENTALO JA SAVON VAMMAISASUNTOSÄÄTIÖN LASTU -HANKE	6
3	OSALLISUUS	7
3.1	Lapsen osallisuus	7
3.2	Osallisuus Perheentalolla	10
4	VISUALISOINTI JA KUVIEN KÄYTTÖ	12
4.1	Kuvien käyttö lapsen arjen tukena	13
4.2	Kuvakommunikointitaulut osallisuuden edistäjänä	14
5	KUVAVALINTATAULU LEIKKIIN KUOPION PERHEENTALOLLE	16
5.1	Kehittämistarpeen tunnistaminen	16
5.2	Ideavaihe	17
5.3	Kuvavalintataulun luonnosteluvaihe	18
5.4	Kuvavalintataulun kehittelyvaihe	19
5.5	Kuvavalintataulun viimeistelyvaihe	20
6	POHDINTA.....	23
	LÄHTEET	25

1 JOHDANTO

Suomi on sitoutunut noudattamaan vuonna 1990 Yhdistyneiden kansakuntien julistaman Lapsen oikeuksien yleissopimusta. (Asetus 60/1991.) Sopimuksen 12 artiklassa todetaan, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Tämän artiklan voidaan katsoa sisältävän myös käsityksen lapsen oikeudesta osallisuuteen. Lasten osallisuus on tällä hetkellä vahvana teemana niin yhteiskunnan tasolla kuin varhaiskasvatuksen puolella, joka näkyy esimerkiksi uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Siinä korostetaan niin vanhempien kuin lasten osallisuutta ja heidän toivotaan olevan osana toiminnan suunnittelua ja toteuttamista. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2016.)

Osallisuudella on monia hyötyjä lapsen elämässä. Se lisää ja kehittää yhteenkuuluvuuden tunnetta, kykyä ilmaista itseään ja sen avulla lapsi tulee ymmärretyksi. Osallisuus lisää lapsen tietoisuutta, luottamusta, itsetuntoa ja tasavertaisuutta. Osallisuudella vahvistetaan myös lasten tulevaisuuden osallistumista ja yhteiskunnallista vastuunottamista. (Kirby, Lanyon, Cronin ja Sinclair 2003, 13.)

Osallisuutta ja sen tunnetta voidaan lisätä yhteisöissä visualisoinnin ja kuvien käytön avulla. Ympäristön visualisointi muokkaa ympäristöä ymmärrettäväksi ja antaa kaikilla yhtäläiset mahdollisuudet osallisuuteen. Visualisointi ja kuvat helpottavat tiedon vastaanottamista ja lasten päätöksentekoa sekä huomioi myös esimerkiksi erityisryhmien käyttäjät. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 10.) Kuvien käytöllä voidaan tukea lasten toimintaa ja niitä voidaan hyödyntää monin eri tavoin niin varhaiskasvatuksessa kuin lapsiperheiden arjessa.

Opinnäytetyöni toimintaympäristönä toimii Kuopion Perheentalo, joka on jokaisen perheen kohtaamispaikka Kuopion keskustassa. Perheentalo on rakennettu esteettömäksi ja näin on se saavutettavissa kaikille halukkaille. (Kuopion Perheentalo 2017.) Perheentalolla osallisuuden huomioiminen ja sen toteutuminen on tärkeässä roolissa ja siihen kiinnitetään erityistä huomiota. Lapset ja perheet pääsevät mukaan toiminnan suunnitteluun ja tärkeänä pidetään aktiivista kuuntelua ja sitä kautta lasten ja perheiden äänen näkyviin tuomista. Perheentalolla osallisuus nähdään prosessina ja osallisuuden laadukkuutta ohjaavat omat periaatteet. (Pelastakaa Lapset Ry s.a)

Kuopion Perheentalolla visualisoinnilla ja kuvien käytöllä on myös merkittävä rooli. Perheentalolla on käytössä erilaisia kuvitettuja materiaaleja ja ympäristöä on strukturoitu kuvien avulla, joka huomioi monipuolisen kävijäkunnan. Opinnäytetyöni kehittämistavoitteena oli valmistaa Perheentalolle kuva-valintataulu leikkiin, jonka avulla lisätään lasten osallisuuden mahdollisuuksia arjessa ja vahvistetaan päätöksentekoa kuvien avulla. Kuvavalintataulun avulla tuetaan myös lasten ja vanhempien vuorovaikutusta ja tuodaan näkyviin kuvien tuomia hyötyjä. Opinnäytetyöni materiaali tuli osaksi LASTU -hankkeen aikana koostettua Savon vammaisasuntosäätiön ”Kaikkien perheiden kohtaamispaikka” -internetsivustoa. Opinnäytetyöni toimeksiantajana toimi myös LASTU -hanke. Kuvavalintataulun kehittämisprosessissa hyödynsin Kaisa Jämsän ja Elsa Mannisen Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla (2000) julkaiseman kirjan tuotteistamisprosessin mallia ja sen vaiheita.

2 KUOPION PERHEENTALO JA SAVON VAMMAISASUNTOSÄÄTIÖN LASTU -HANKE

Kuopion Perheentalo on yhteisötila, joka on suunnattu kaikille lapsille ja perheille. Se sijaitsee Apatien kauppakeskuksessa Kuopion keskustassa. Perheentalon keskeinen tavoite on tukea lasten ja perheiden arkea, yhteisöllisyyttä ja osallisuuden mahdollisuuksia. Perheentalo on perheiden kohtaamispaikka, jossa voi muun muassa tavata uusia perheitä ja saada ystäviä, leikkiä, pelata tai askarrella, lämmitellä ruokaa, syödä eväitä sekä hoitaa ja syöttää vauvaa. Perheentalolla työskentelee kaksi ohjaajaa, jotka vastaavat toiminnasta, mutta lapset ovat Perheentalolla vanhempiensa vastuulla. Perheentalon toiminnassa on huomioitu myös erityislasten tarpeet, joten se on esteetön kohtaamispaikka jokaiselle. (Kuopion perheentalo 2018.)

Opinnäytetyöni toimeksiantajana toimi Savon vammaisasuntosäätiö (Savas), jonka hallinnoima LASTU -hanke on yksi Kuopion Perheentalon toiminnan hankekokonaisuuden hankkeista. LASTU-hankkeen projektikoordinaattorina toimii Maarit Mykkänen. Lastu -hankkeen tehtävänä on kehittää vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden tukimuotoja, tuottaa niitä ja vakiinnuttaa ne osaksi Kuopion Perheentalon toimintaa. Kehittämistyötä tehdään yhteistyössä Perheentalon muiden hankkeiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Lastu -hankkeen tavoitteena on tehdä Perheentalosta kaikille saavutettava kohtaamispaikka, joka on fyysisesti, sosiaalisesti ja viestinnällisesti esteetön. Toiminnalla edistetään vammaisten lasten ja perheiden osallisuutta ja oikeusperustaista ajattelua Perheentalolla. (Mykkänen 2018, 7, 14.)

LASTU-hankkeen lisäksi Perheentalon toiminnasta vastaa kaksi muuta hanketta. Pelastakaa Lapset Ry:n toiminnan osana on LAINE -hanke, jonka tavoitteena on lapsiperheiden arjen tukeminen Kuopion seudulla. LAINE -hankkeen projektikoordinaattorina toimii Johanna Marttinen ja samassa hankkeessa työskentelee kaksi ohjaajaa. He vastaavat Perheentalon toiminnan järjestämisestä, tiedottamisesta ja dokumentoinnista. Ohjaajien tärkeänä roolina on myös perheiden kohtaaminen ja Perheentalon arjen sujuvuudesta huolehtiminen. VALPAS-hanke on osa Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiötä ja sen tavoitteena on etsiä keinoja saada vammaisten lasten perheitä osaksi perhekeskusten toimintaa yhteistyössä Perheentalojen kanssa. VALPAS-hankkeen projektikoordinaattorina toimii Tarja Keltto. (Kuopion Perheentalo 2018.)

Kuopion Perheentalon lisäksi myös Iisalmessa ja Joensuussa toimivat omat Perheentalot, jotka tekevät tiivistä yhteistyötä keskenään. Iisalmen Perheentalo on toiminut vuodesta 2004 saakka ja Joensuun Perheentalo perustettiin vuonna 2013. (Iisalmen Perheentalo 2018, Joensuun Perheentalo 2018.) Kuopion Perheentalon rahoittajana toimii STEA eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus.

3 OSALLISUUS

Osallisuus nähdään usein hieman vaikeana käsitteenä ja siitä puhutaan eri tavalla riippuen siitä, kuka asiaa käsittelee. Sosiaali- ja terveysministeriössä nähdään, että osallisuutta edistetään parhaiten, kun yhteiskunnan rakenteet ovat kunnossa ja ihminen voi kokonaisvaltaisesti hyvin. Myös kansalaisten yhdenvertaisuutta ja aktiivisuutta korostetaan. (STM 2018.) Oikeusministeriössä ajatellaan, että osallisuutta lisätään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksella (OM 2018.) Opetus- ja kulttuuriministeriössä osallisuutta tavoitellaan esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa toimivien tahojen aktivoimisen, vihapuheen ennaltaehkäisyn ja koulutuksen kautta. (OKM 2016.)

Raivion ja Karjalaisen (2013) mukaan osallisuus edellyttää ihmiseltä, että hänellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit (having) ja että ihminen on toimijana omaa elämää koskevissa päätöksissä (acting) ja hänellä on sosiaalisesti merkittäviä suhteita ja yhteisöjä (belonging). Osallisuus ei ole ihmisen pysyvä ominaisuus tai tavoiteltava tila, joka voidaan saavuttaa. Osallisuuden aste ja yhteiskunnallinen toimijuus vaihtelee elämänvaiheiden ja -tilanteiden mukaan ja se näyttäytyy erilaisena elämänkaaren eri vaiheissa. (Raivio & Nykänen 2013, 19.)

Suomen hallituksen ja Euroopan unionin yksi tärkeistä tavoitteista on osallisuuden edistäminen, joka on keskeisenä keinona köyhyyden ja syrjäytymisen torjumiseksi ja ehkäisemiseksi. Osallisuutta edistämällä myös eriarvoisuus vähenee. Osallisuus ymmärretään usein tunteena, joka syntyy ihmisen ollessa osallisena jossakin yhteisössä, esimerkiksi työn, harrastuksen tai opiskelun vuoksi. Osallisuus näyttäytyy yhteisöissä tasavertaisuutena, arvostuksena ja luottamuksena sekä mahdollisuutena päästä vaikuttamaan yhteisöä koskeviin asioihin. Yhteiskunnan tasolla osallisuus tarkoittaa, että kaikilla on mahdollisuus terveyteen, toimeentuloon, asuntoon, koulutukseen, työhön ja sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuus on myös demokratian perusrakenne ja näin ollen kansalaisilla on oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin yhteiskunnassa. Ihmisen osallisuuden aste ja sen aktiivisuus vaihtelee elämäntilanteen mukaisesti ja näyttäytyy erilaisena eri elämäntilanteiden vaiheissa. (THL 2017.)

3.1 Lapsen osallisuus

Osallisuus käsitetään usein tapoina ja toimintoina, joilla yksilö voi osallistua erilaisten yhteisöjen toimintaan elämänsä aikana. Osallisuus ja osallistuminen nähdään usein samassa merkityksessä, vaikka näiden ero olisi hyvä tiedostaa. Osallisuus ei ole ainoastaan läsnä olemista (osallistumista), vaan oleellisena osallisuudessa on, että jokainen nähdään yksilöllisenä ja aktiivisena vaikuttajana yhteisön toiminnassa (Kirby, ym. 2003, 5). Suomenkielessä osallisuudesta puhuttaessa usein käytetään myös termiä osallistaminen. Tämä sisältää Turjan (2010, 26) mielestä negatiivisen sivumerkityksen, sillä siinä lapsen asema nähdään ennemminkin passiivisena kohteena, kuin että lapsi olisi itse aktiivinen toimija.

YK:n yleissopimus Lapsen oikeuksista (Asetus 60/1991) määrittää, että lapsella on oikeus osallisuuden kaikissa häntä koskevissa asioissa ja tämä on suojattu lainsäädännöllä. Lapsen oikeuksien 12. artiklassa todetaan, että lapsella on vapaus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa

asioissa. Tässä on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Lapselle on myös annettava mahdollisuus tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa päätöksenteoissa.

Lapsen osallisuus merkitsee sitä, että hän voi olla mukana toteuttamassa, määrittämässä ja arvioimassa sitä työtä, mitä hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Lapsella on mahdollisuus olla mukana omien asioiden käsittelyssä ja osallisena lapselle merkittävissä yhteisöissä. Osallisuuden on todistettu johtavan palveluiden parantumiseen ja se on lisännyt lasten ja nuorten yhteiskuntaan kuuluvuuden tunnetta ja sosiaalista osallisuutta. Sillä on suuri merkitys myös yksilön kehityksen kannalta. (Kirby ym. 2003, 7.) Osallistumisen kautta lapsi oppii olemaan ja elämään yhdessä muiden kanssa (Oranen 2008, 7).

Stina Akolan pro-gradu tutkielmassa (2007, 2) osoitetaan, että lasten osallisuuden, vaikuttamisen ja kuulemisen toteutumiseksi aikuisten on oltava itse aktiivisia tekijöitä ja heillä tulee olla aikaa kuunnella lasta. Aikuisten on opittava sietämään omaa epävarmuuttaan ja tilanteiden ennakoimattomuutta, jotta osallisuus tulee toteutetuksi. Osallisuuden toteutuminen vaatii muutoksia kaikissa organisaatioissa ja sen on tapahduttava aikuislähtöisesti, erityisesti lasten kanssa työtä tekevien tahojen ja politiikan kautta. Osallisuuden toteutuminen vaatii uusien menetelmien luomista ja niiden käyttöön ottoa. Osallisuuden toteutuminen vaatii sitoutumista ja osallisuuden merkityksen ymmärtämistä. (Kirby ym. 2003, 7.)

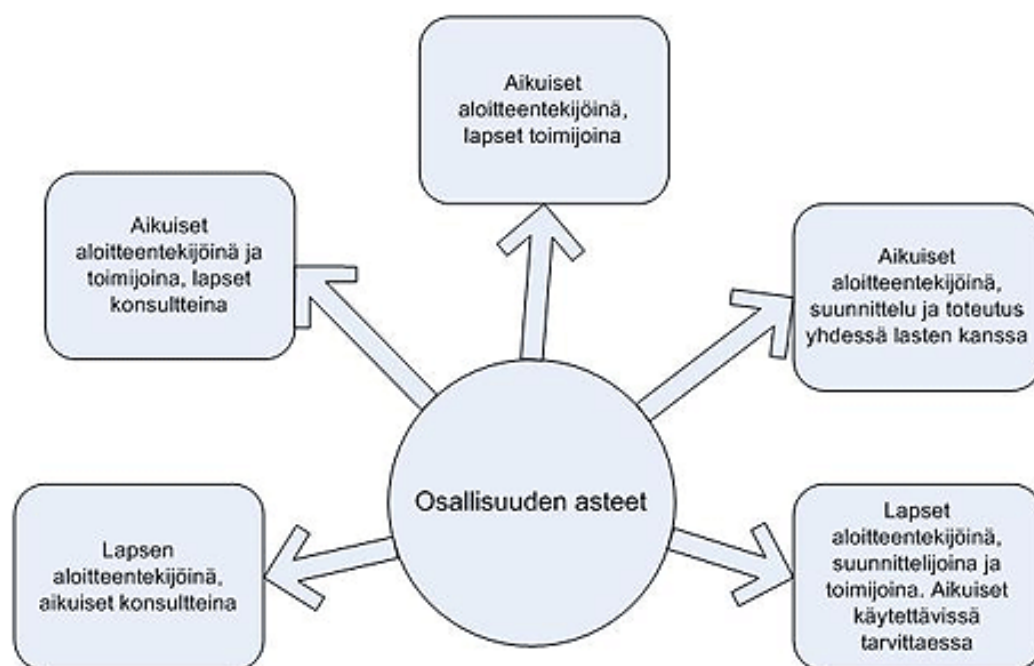
Jokaisella lapsella on oma tunne osallisuudesta ja se kuuluu erottamattomasti osallisuuden kokonaisuuteen. Lapselle merkittävät toiminnot koetaan tunne-elämysten kautta ja jo pelkkä mukanaolo voi olla osallisuutta, mikäli siihen liittyy vuorovaikutusta, joka viestittää heidän olevan merkityksellisiä jossain yhteisössä. Osallisuus edellyttää tämän lisäksi luottamusta ja tasavertaisuutta. Osallisuuden toteutumiseksi on kehitetty erilaisia keinoja tai menetelmiä, joita ovat esimerkiksi lasten kokoukset, lapsille suunnatut arviointilomakkeet, portfoliokeskustelut tai aloitelaatikot. Osallisuus nähdäänkin organisaatioissa usein irrallisina tapahtumina, vaikka tärkeää olisi edetä kulttuuriin, jossa osallisuus olisi läsnä jatkuvasti. Ajatus lasten osallisuudesta tulisi juurtua kaikkiin lapsen arkea koskeviin asioihin. (Turja 2010, 32-33.)

Lapsen osallisuus koostuu hänen oikeudestaan ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen oikeus on saada tietoa häntä koskevista suunnitelmista ja päätöksistä ja olla mukana niiden teossa. Vastavuoroisuuden merkitys korostuu juuri sen vuoksi, sillä vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos lapsi ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn, ei saa niistä tietoa tai lapsi ei ymmärrä mistä asioista keskustellaan. Osallisuus antaa lapsille merkityksen, että heidän mielipiteillään on merkitystä ja ne nähdään arvokkaina. Osallisuuden kautta tehdyt päätökset ja suunnitelmat lapsi voi myös kokea paremmin omakseen, jolloin tällä voi olla voimaannuttava merkitys. Kuulluksi tuleminen ja vaikuttaminen on kaikkein tärkein hyöty, mitä osallisuus voi lapsille tuottaa. (Oranen 2008, 9,16.)

Osallisuutta on kuvattu usein erilaisilla porrastai- tai tikapuumalleilla (esimerkiksi Hart 1997). Tässä kuviossa alhaisimmilla portailla on asiat, mihin on vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa. Mitä ylemmäksi portaikkoa kiipeää, sitä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia löytyy. Ajatellaan,

että yksilön osallisuus lisääntyy myös siinä suhteessa, mitä ylemmäksi portaikkoa mennään. Tärkeää on kuitenkin muistaa lapsen oma kokemus siitä, että on tullut kuulluksi ja pystynyt vaikuttamaan itseään koskeviissa asioissa. Jos lapsi ei koe itseään merkitykselliseksi esimerkiksi kuulemis- tai päätöksentekotilanteessa, ei osallisuus ole onnistunut lapsen näkökulmasta. Mikko Orasen ”Osallisuuden asteet -kuviossa” (ks. kuvio 1). kuvataan tilannetta, jossa osallisuus toteutuu lasten ja aikuisten välillä eri tavoin sen mukaan, mikä on juuri sillä hetkellä mahdollista ja tarkoituksenmukaista tietyssä yhteisöissä tai lasten kannalta. (Oranen 2008, 9-10.)

Kuvio 1: Mikko Oranen, Osallisuuden asteet (THL, 2018.)

Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää, että lasten kanssa tehdään yhteistyötä, heitä kuunnellaan ja otetaan heidän mielipiteensä huomioon. Yksittäinen työntekijä tarvitsee kuitenkin osallisuuden toteutumiseksi organisaation tuen. Lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää, että esimerkiksi tilat ovat lasten kanssa työskentelyyn sopivia ja että aikaa lasten kanssa työskentelyyn on riittävästi. (Kirby ym 2003, 7-11.)

Varhaiskasvatustalain (Asetus 540/2018, § 20) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa, että lapsella on mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen osallistumisen ja vaikuttamisen taidot ovat vasta kehittymässä ja varhaiskasvatuksen tärkeä rooli on tukea niitä sekä kannustaa lasta oma-aloitteisuuteen. Tärkeää on lasten arvostava kohtaaminen ja heidän ajatusten ja mielipiteiden kuunteleminen ja niihin vastaaminen. Nämä yhdessä vahvistavat osallisuuden tunnetta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Lasten tulee olla mukana toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa yhdessä henkilöstön kanssa. Tässä prosessissa nousee tärkeänä myös vuorovaikutustaitojen, yhteisten sääntöjen ja sopimusten oppiminen sekä luottamuksen merkitys. Henkilöstön tulee huolehtia siitä, että jokainen lapsi saa mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa

ottaen huomioon jokaisen lapsen yksilöllinen kehitys ja ikä. Osallisuus ja vaikuttaminen lisää lasten itseluottamusta ja sosiaalisia taitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18, 24.)

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tulee edistää lasten osallisuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassa. Jokaisen toimijan mielipidettä tulee arvostaa ja tämän edellytyksenä on kehittää osallisuutta edistäviä toimintatapoja ja rakenteita tietoisesti ja jatkuvasti. Osallisuuden kautta vahvistetaan lasten ymmärrystä yhteisöistä, lapsen oikeuksista ja vastuusta sekä erilaisten valintojen seurauksista ja merkityksistä. Osallisuuden vahvistaminen vaatii kasvattajalta sensitiivistä kohtaamista ja lapselle myönteisen kokemuksen nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

3.2 Osallisuus Perheentalolla

Perheentalolla osallisuus ei ole ainoastaan sitä, että aikuinen kyselee lapselta. Se näyttäytyy aktiivisena kuunteluna ja sitä kautta lapsen äänen ja maailman näkyväksi tekemistä. Osallisuus nähdään ennen kaikkea prosessina, eikä kertatapahtumana. Lasten osallisuuden laadukkuutta ohjaavat yhdeksän kohdan periaatteen listaus, jotka on laatinut Lapsen oikeuksien komitea yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Kaikki toiminnot, joihin lapsi osallistuu, on oltava:

- "1. Avoimia ja informatiivisia: lapsille pitää antaa ymmärrettävää tietoa heidän oikeudestaan ilmaista näkemyksiään ja saada ne otetuksi huomioon.*
- 2. Vapaaehtoisia: lapsia ei saa pakottaa ilmaisemaan näkemyksiään vastoin tahtoaan.*
- 3. Kunnioittavia: lasten näkemyksiin on suhtauduttava arvostavasti.*
- 4. Merkityksellisiä: keskustelunaiheilla on oltava merkitystä heidän elämässään, ja lasten on päästävä hyödyntämään tietojaan, taitojaan ja kykyjään.*
- 5. Lapsille sopivia: ympäristöt ja työskentelytavat pitäisi mukauttaa lasten valmiuksia ja kiinnostusta vastaaviksi.*
- 6. Kaikille avoimia: kaikille on tarjottava yhdenvertainen mahdollisuus osallistua, ja syrjäytymisvaarassa olevia lapsia on erityisesti rohkaistava.*
- 7. Koulutukseen perustuvia: vetäjien toiminnan tulee olla osaavaa ja luotettavaa.*
- 8. Turvallisia ja riskit huomioivia: lasten suojeleminen on aina etusijalla, sillä osallisuuteen saattaa myös liittyä riskejä.*
- 9. Vastuullisia: lapsille on kerrottava, miten heidän näkemyksiään on tulkittu ja käytetty." (Pelastakaa Lapset Ry s.a.)*

Lasten osallisuuden keskeisimpiä periaatteita Perheentalolla on kirjattu LASTU-projektin aikana kehitetyn Lasten osallisuus Perheentalolla -oppaaseen (Savon vammaisasuntosäätiö 2018.) Perheentalolla lapset ja perheet ovat keskiössä ja toiminta järjestetään lapsille ja perheille yhteistyössä heidän kanssaan. Perheentalolla lasten tulee saada tarpeeksi tukea osallisuuteen ja sitä voidaan harjoitella

yhdessä aikuisten kanssa hauskoilla ja motivoivilla menetelmillä. Toiminnasta kerrotaan lasten ymmärtämällä tavalla huomioiden ikätaso ja kehitys. Lapset nähdään tasavertaisina vaikuttajina aikuisten kanssa ja kaikkien mielipiteitä kunnioitetaan. Arjessa toteutuvat keskustelut ovat osallisuutta ja vastavuoroinen vuorovaikutus sekä mahdollisuus omien mielipiteiden ja ajatusten jakamiseen on merkittävä osallisuuden mahdollistaja Perheentalolla. Keskustelujen kautta myös työntekijät keräävät suullisesti palautetta kävijöiltä, joiden avulla toimintaa pyritään kehittämään.

Perheentalon lapsikävijöistä suuri osa on alle 5-vuotiaita, joten kommunikointi voi usein perustua eleisiin ja olemuskieleen. Aikuisen tärkeä rooli on opetella ymmärtämään lasta osallistumalla lapsen mukana toimintaan. Aikuinen havainnoi, päättelee ja arvailee lapsen mielipidettä ja sanomaa. Havainnointi onkin tärkeä osa osallisuuden toteutumiseksi lapsen näkökulmasta. Perheentalolla lapset saavat itse päättää osallisuuden tasonsa - toimintaan ei ole pakko osallistua ja omaa mielipidettä ei tarvitse tuoda aina esille. Vertaisuus on tärkeä osa Perheentalon arkea. Samanlaisessa tilanteessa olevat perheet saavat toisistaan tukea ja voivat jakaa omia kokemuksiaan. Osallisuuden toteutuminen mahdollistaa myös vertaisuuden onnistumisen Perheentalolla. (Savon vammaisasuntosäätiö 2018.)

Suullisen palautteen lisäksi Perheentalolla on käytössä palautelaatikko, jonne kävijät voivat laittaa palautetta ja kehitysehdotuksia valmiiden palautelomakkeiden avulla. Lapsilta palautteen keräämisen tukena voidaan käyttää esimerkiksi hymy-/surunaamoja ja värikortteja. Perheentalon seinälle on myös maalattu puu, joka toimii osallisuusseinänä. Tapahtumia ja ryhmiä varten lasten ja perheiden mielipiteitä kerätään erilaisilla tavoilla ja nämä voidaan laittaa esimerkiksi kuvina tai teksteinä kaikkien näkyville osallisuuspuuhun. Perheentalolla toteutetaan osallisuuden edistämiseksi lisäksi Perhe-raati ja lapsiasiaryhmä noin 1-2 kertaa vuodessa. Molemmissa osallistujat pääsevät vaikuttamaan Perheentalon toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. (Savon vammaisasuntosäätiö 2018.)

4 VISUALISOINTI JA KUVIEN KÄYTTÖ

Visualisointi on asioiden näkyväksi tekemistä. Visualisoinnin välineinä käytetään esimerkiksi pcs-kuvia, valokuvia, piirroksia, viittomia, tekstejä, esineitä ja eleitä. Ympäristön visualisointi muokkaa siitä helpommin ymmärrettävän ja se lisää osallistumista ja osallisuuden tunnetta. Visualisointi ja kuvat helpottavat tiedon vastaanottamista ja se kohdentaa tarkkaavaisuuden käsiteltävään asiaan. Tutkimustietojen mukaan ihmiset omaksuvat visuaaliset viestit paljon tehokkaammin, jopa 80% paremmin pelkkään puheeseen verrattuna (Kaljunen 2011, 38). Kuvat auttavat ympäristön hahmottamisessa ja sosiaalisissa tilanteissa. Visualisointi toimii myös ilmaisun tukemisen apuna. Se auttaa esimerkiksi puheen motoriikan ongelmien kanssa, kun kuvien avulla pystyy ilmaisemaan asiansa ja samalla kuulija ymmärtää puhujaa. Kuvat auttavat myös ajattelun ja valinnan tekemisessä. Visuaaliset menetelmät sopivat kaikille, eikä niitä ole tarkoitus lokeroida vain esimerkiksi erityisryhmien käyttöön. Visuaaliset menetelmät tukevat muun muassa kommunikointia, toimintaa, tarkkaavaisuutta, tunneilmaisua, sosiaalisia tilanteita ja käyttäytymistä. Toiminnanohjauksella tarkoitetaan kykyä tavoitteelliseen ja tilanteen vaatimusten mukaiseen toimimiseen. Toiminnanohjauksen edellytyksenä on riittävä tarkkaavaisuuden säätely ja kehittynyt sisäinen puhe eli äänetön ajattelu. Visualisointi ja kuvat toimivat hyvin juuri näiden asioiden tukena. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 10-12.)

Visuaalinen tarkkaavaisuus on pelkkään kuulonvaraiseen tarkkaavaisuuteen verrattuna helpompaa ylläpitää ja ymmärtää. Kuulonvarainen toiminta on myös visuaalisuutta herkempi erilaisille häiriötekijöille. Kuva on helppo tapa kiinnittää huomio ja siihen on myös helpompi palata. Visuaalisten menetelmien mukaan ottaminen tekee kommunikoinnista monikanavaista ja paremmin ymmärrettävää. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 13.) Tärkeää on muistaa, että visualisointi ja kuvien käytöllä voi olla eri ihmisille erilaisia merkityksiä: joku tarvitsee kuvia ilmaisun välineenä, toinen käyttää niitä puheen vahvistukseksi ja käsitteiden hahmottamiseksi ja jollekin ne ovat keinona selkiyttämään esimerkiksi ajan ja tilanteen kaoottisuutta. (Huuhtanen 2011, 49).

Kuvien käyttöä arjen tilanteissa ei välttämättä tarvitse erityisesti kutsua kommunikointimenetelmäksi, vaan hyvä termi tälle varmasti olisikin visualisointi. Osoittaminen on ihmiselle yksi luonnollisista tavoista kommunikoida ja selkiyttää sanomaansa. Kuvia ja kuvatauluja käytetään useissa tilanteissa ja se on tehokas keino ilmaista ja tarkentaa viestejä. Kuvilla pystytään myös nimikoimaan ympäristöä, sen tiloja ja esineitä. Kommunikointikuvia on nykyään helposti saatavilla ja niitä pystytään muokkaamaan tilanteisiin sopivaksi. Niitä voidaan tehdä esimerkiksi valokuvista, lehtien kuvista tai omista piirroksista. Tarjolla on myös paljon kaupallisesti valmistettuja kuvasarjoja ja -paketteja. Eri kuvat sopivat erilaisille ihmisille ja erilaisiin tilanteisiin. Valokuvat sopivat useimmiten juuri kuvakommunikoinnin alkuvaiheessa ja ihmisille, joiden kommunikointi on varhaisella tasolla, kohderyhmänä esimerkiksi lapset. Enemmän kuvakommunikointia käyttävät voivat käyttää esimerkiksi Bliss-kieltä kommunikoinnin välineenä, joka antaa mahdollisuuden laajempaan ilmaisuun. Bliss-kieli on kansainvälinen puhetta tukevaa tai korvaava kommunikointimenetelmä, jossa sanat korvataan erilaisilla graafisilla symboleilla. (Huuhtanen 2011 58-59, 73.)

4.1 Kuvien käyttö lapsen arjen tukena

Kuvilla on tärkeä merkitys lapsen elämässä. Kuvien tarkoituksena on täydentää muita kommunikointimuotoja ja ne toimivat viestin tukena ja selkiyttävät puhetta. Lapsella, jolla on vaikeuksia itseilmaisun tai ymmärtämisen osa-alueilla, voi kuvista tulla tärkeä osa viestintää. Kommunikointi- ja vuorovaikutustaitojen oppiminen alkaa hyvin varhain ja niillä on suuri merkitys itsenäistymis- ja kasvuprosessissa. Lapselle on tärkeää, että hänelle annetaan mahdollisuus tehdä itse valintoja ja keinoja ilmaista itseään. Kuvat voivat olla väylä kertoa omista tuntemuksistaan ja niiden avulla on mahdollisuus ymmärtää toisia sekä tulla itse kuulluksi ja ymmärretyksi. Puhetta tukevat- ja korvaavat menetelmät mielletään usein ainoastaan vammaisten apuvälineiksi, vaikka käytämme niitä itsekin päivittäin. Esimerkiksi selitämme reittiä piirtämällä kartan tai opettelemme laitteen käyttöohjeita kuvien avulla. Liikennemerkkit viestittävät miten meidän kuuluu toimia liikenteessä ja kuvilla opastetaan poistumisteitä tai WC:n sijaintia. Puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käytön ei tarvitse leimata ketään tai niiden käytön aloittaminen vaadi erityistä diagnoosia. Niitä voidaan käyttää kaikilla lapsilla selkiyttämään ja sujuvoittamaan arkea. (Saari & Pulkkinen 2009, 1, 3.)

Pienikin lapsi ymmärtää kuvia ja oppii helposti niiden merkityksiä. Vaikka puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä olisi ongelmia, lapsen visuaalinen hahmottaminen usein hyvä. Pienten lasten kanssa kuvia voi käyttää esimerkiksi merkinä jostain tietystä toiminnasta tai tapahtumasta. Päiväkodissa kuvia voi käyttää melkein kaikissa päivän tilanteissa (Saari, Pulkkinen 2009, 2.) Kuvia voidaan käyttää tukena esimerkiksi wc-, ruokailu-, leikki- ja pukemistilanteissa. Toiminnanohjauskuvia voidaan pitää pieninä kuvapaketteina esimerkiksi avainnipussa tai kaulanauhassa, jolloin ne kulkevat aina mukana. Aikuinen voi käyttää toiminnanohjausnippua puheensa rinnalla ja auttaa näin lasta ymmärtämään ja hyväksymään ohjeita. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 20.)

Pienelle lapselle voi olla haastavaa käsittää aikaa ja ajankulua. Kalenterit ja päiväjärjestykset ovat hyvä tuki ajan jäsentämisessä ja aikakäsitteiden harjoittelussa. Niillä tuetaan myös tilanteiden ennakoinnista. (Hepola, Vaaranniemi 2009, 22.) Päiväjärjestys voi olla hyvä tuki silloin, kun lapsi esimerkiksi päiväkodissa jatkuvasti kysyy: "milloin äiti tulee hakemaan?" tai "milloin mennään ulos?". Päiväjärjestyksen avulla lapsi voi ennakoita tulevaa toimintaa ja lapsi pystyy niihin myös paremmin valmistautumaan. Kuvallinen päiväjärjestys on hyvä struktuurirunko, joka auttaa esimerkiksi varhaiskasvatuksessa rutiinien luomisessa ja tuo ennustettavuuden kautta sujuvuutta ja turvaa arjen tilanteisiin. (Saari, Pulkkinen 2009, 5.)

Kuvia voidaan käyttää myös lapsen motivoinnin ja rohkaisun tukena. Usein lapselle mieluisat ja läheiset asiat motivoivat lasta parhaiten ja pitävät myös mielenkiintoa yllä. Lapsi tarvitsee välitöntä positiivista palautetta jokaisesta onnistumisesta ja yrittämisestä ja näin lapsi myös rohkaistuu kokeilemaan uudelleen. Tarratauluja voidaan käyttää palkkiomenetelmänä esimerkiksi uuden tai hankalan asian opettelussa. Näitä voi olla esimerkiksi wc-käynnin opettelu, hampaiden pesu tai sääntöjen noudattaminen. Lapsen kanssa voidaan tehdä sopimus, kun lapsi saa kerättyä tietyn määrän tarroja, on luvassa pieni palkkio. Tarrat ovat konkreettisesti merkinä saavutuksista ja innostavat jatkamaan harjoittelua. (Saari, Pulkkinen 2009, 42.)

Lapsen voi olla hankalaa ilmaista ja tunnistaa omia tunteitaan. Tällöin apuna voi olla tunteisiin liittyvät kuvat. Kuvat voivat olla esimerkiksi kasvokuvia erilaisista tunteista ja niitä voidaan käyttää myös tunteiden harjoittelun tukena. Omien tunteiden tunnistamisen ja tunneskaalan hahmottamisen tukena voi käyttää värikoodeilla toteutettuja liikennevaloja tai erilaisia tunnemittareita. Näiden avulla voi auttaa lasta myös esimerkiksi rauhoittumaan tai sanoittamaan omaa tunnettaan. Esimerkiksi lapsen ei-toivotun käyttäytymisen aikana voi hänelle näyttää punaista liikennevalokorttia, joka on merkkinä rauhoittumiseen. Myös siirtymätilanteisiin kuvat ovat hyvä väline. Niillä voidaan lapselle osoittaa esimerkiksi odottamista tai valmis-merkki selkiyttää vaiheen tai tekemisen päättymistä. (Saari, Pulkkinen 2009, 41.)

Kuvien käyttöä lasten kanssa tulee harjoitella ja niiden kanssa tulee edetä hitaasti. Aluksi kuvia voi ottaa käyttöön vähän kerralla ja ainoastaan tiettyihin toimintoihin. Kuvien kanssa tulee toimia johdonmukaisesti ja niiden kanssa tulee asettaa realistisia tavoitteita. Kuvien käytössä on hyvä muistaa kärsivällisyys ja niiden käytön opettelu vaatii paljon toistoja ja mallitusta. (Saari, Pulkkinen 2009, 4.) Valmiiden kuvien rinnalla voidaan käyttää myös nopeaa piirtämistä. Se soveltuu esimerkiksi äkilliseen ongelmatilanteeseen, johon ei ole voinut etukäteen valmistautua. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 47.)

4.2 Kuvakommunikointitaulut osallisuuden edistäjänä

Osallisuutta ja sen tunnetta voidaan lisätä yhteisöissä visualisoinnin ja kuvien käytön avulla. Ympäristön visualisointi muokkaa ympäristöstä ymmärrettävämmän ja antaa kaikilla yhtäläiset mahdollisuudet osallisuuteen. Visualisointi ja kuvat helpottavat tiedon vastaanottamista ja huomioi myös esimerkiksi erityisryhmien käyttäjät. (Hepola, Vaaranniemi 2012, 10.) Yksi visualisoinnin muoto on kuvakommunikointitaulujen käyttö. Kuvien avulla voidaan hahmottaa esimerkiksi viikkoa, jossa kuvat selkiyttävät päivien tapahtumia.

Kuvakommunikointitaulut ovat kehitetty tiettyyn aiheeseen tai tilanteeseen. Ne ovat kuvin toteutettuja keskustelusanastoja. Ne voidaan koota esimerkiksi yksittäisiin laminoituihin arkkeihin tai tauluihin, kommunikointikansioihin tai sitä voidaan käyttää tablettisovelluksena. Kommunikointitaulut soveltuvat tilanteisiin, joissa pärjää tietyllä rajatulla ja valitulla sanastolla. Kuvat valitaan niin, että niitä voidaan käyttää pelkillä avainsanoilla, eikä siinä tarvita kokonaisia lauseita. Kommunikointitaulu voidaan lapsella liittää esimerkiksi tiettyyn leikkiin ja aikuiselle taas voidaan ennakkoon koota sanasto esimerkiksi ostoksilla käyntiä varten. (Papunet 2018.)

Kommunikointitauluja voidaan käyttää erilaisien tehtävien ja toimintojen valitsemiseen. Niiden avulla aikuinen voi valita lapselle tietyn rajatun määrän vaihtoehtoja. Kuvitetut vaihtoehdot ovat helpommin ymmärrettävissä ja muistettavissa. Niihin voidaan myös palata uudestaan. Kommunikointitaulut auttavat ajatteluprosessissa ja helpottavat päätösten tekemistä. Kun henkilö saa olla mukana päätöksenteossa, se lisää hänen osallisuutta ja se voi tietyissä tilanteissa vähentää myös uhmakkuutta ja protestointia. Ne ovat tehokas väylä opettamaan osoittamista ja pyytämistä.

Kuvakommunikointitauluissa voi olla myös merkki, jolla henkilö pystyy ilmoittamaan halukkuutensa olla valitsematta mitään. Myös ei-merkkiä voidaan käyttää kuvien päällä silloin, kun joku valinta ei sillä kertaa ole mahdollista. (Hepola, Vaaranniemi 2013, 57.)

Kuvakommunikointitauluja käytetään eri tilanteiden jäsentämisessä ja ne tukevat tietyn toiminnan eri vaiheiden ymmärtämistä ja niistä suoriutumista. Muun muassa pukemisen tukena voidaan käyttää kuvallisia toimintaohjeita, jotka auttavat muistamaan, missä järjestyksessä vaatteet puetaan päälle tai mitä kaikkea ulos tarvitsee sillä hetkellä pukea. Ne voivat tietyissä tilanteissa myös auttaa osallistumaan muiden kanssa tehtävään yhteistyöhön ja tekemiseen, esimerkiksi laulu- tai leikinvalintataulujen avulla. (Papunet 2018.)

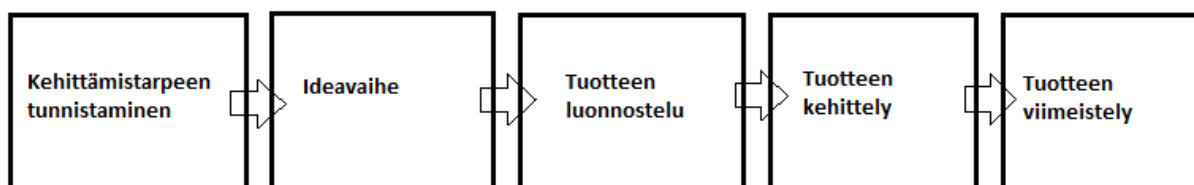
Kuvien käyttöä muokataan jokaiseen tilanteeseen sopivaksi ja onkin tärkeää pohtia, mihin tilanteeseen itse kuvia haluaa käyttää. On tärkeää huomioida, että kuvat ja sanalistat liittyvät kohderyhmän tai henkilön elämänpiiriin ja hänelle tärkeisiin asioihin. Kuvien tulee olla selkeitä ja ymmärrettäviä, jotta henkilö pystyy ymmärtämään niillä tarkoitetun merkityksen. (Huuhtanen 2011, 100.) Kaikkien kommunikoinnissa käytettävien kuvien ja merkkien ei tarvitse kuitenkaan olla samanlaisia tai samasta lähteestä lähtöisin olevia, jos se ei ole erityisesti perusteltua. Erilaisia kuvia, piirroksia ja merkkejä voidaan käyttää rinnakkain ja erilaisuus voi jopa helpottaa niiden muistamista ja valintaa. (Papunet 2018.)

Kuvakommunikointitauluissa voidaan käyttää erilaisia kuvia, joita ovat esimerkiksi piktogrammit (The Pictogram Ideogram Communication). Ne on kehitetty Kanadassa ja ne ovat julkaistu vuonna 1980. Piktogrammit ovat mustavalkoisia, liikennemerkkien tai varjokuvien tapaisia symboleja. Ne ovat helposti ymmärrettäviä ja suurin osa ihmisistä tunnistaa lähes kaikki symbolit ilman opettelua. Piktogrammien käyttö on mahdollista monille ihmisille juuri niiden selkeyden vuoksi. (Huuhtanen 2011, 59-60.) PCS-kuvia (Picture Communication Symbols) käytetään kansainvälisesti hyvin paljon ja niitä käytetään usein kuvakommunikointitauluissa. Myös Suomessa tämä on todennäköisesti yleisin käytössä oleva kuvapankki. Kuvat ovat helposti ymmärrettäviä ja yksinkertaisia piirroskuvia ja niitä on saatavilla värillisinä tai mustavalkoisina. Kuvapankin oikeudet omistaa yhdysvaltalainen yritys Mayer-Johnson, joka myös päivittää kuvapankkia. Suomessa on saatavilla yli 10 000 PCS-kuvaa. (Papunet 2018.)

Useat kuvapankit ovat maksullisia ohjelmia, kuten esimerkiksi Boardmaker-työkaluohjelma, joka sisältää PCS-kuvia. Ilmaisia kuvapankkeja on myös muutamia, joita voi käyttää ei-kaupallisiin tarkoituksiin. Näitä ovat esimerkiksi espanjalainen ARASAAC -kuvapankki ja belgialainen Sclera-piktogrammit. Molempien kuvapankkien kuvat löytyvät myös Papunetin (2018) materiaaleista. Papunet tarjoaa laajan ja monipuolisen materiaalin kuvakommunikaatioon. Sieltä löytyvät muun muassa kuvatyökalu, kuvapankki, valmiita kuva- ja viittomamateriaaleja sekä blissmateriaalia. Papunet tarjoaa tietoa, tukea ja paljon erilaista materiaalia puhevammaisille ja heidän läheisilleen sekä ammattilaisille. Papunetin toiminnan tavoitteena on, että jokainen voi saada tukea oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa, jotta kaikki tulevat kuulluiksi ja voivat osallistua yhteiskuntaan.

5 KUNNUNVALINTATAULU LEIKKIIN KUOPION PERHEENTALOLLE

Kunnavalintataulua leikkiin Kuopion Perheentalolle lähdin työstämään Jämsän ja Mannisen (2000, 85) osaamisen tuotteistamisprosessin mukaisesti (kuvio 2.) Tuotekehitysprosessi voidaan jakaa viiteen eri vaiheeseen. Ensimmäisenä vaiheena on ongelman tai kehittämistarpeen tunnistaminen. Tämän jälkeen tulee ideavaihe, tuotteen luonnosteluvaihe, kehittälyvaihe ja viimeisenä viimeistelyvaihe.

Kuvio 2. Tuotekehitysprosessi (Jämsä & Manninen 2000 85).

Kehittämistarpeen tunnistamisvaiheessa varmistetaan, että on olemassa kehittämistarve tai ongelma, johon tuotekehittäly auttaa. Ideavaiheessa valitaan sellainen tuote tai ratkaisu, jolla on mahdollisuus korjata ongelma tai vastata tiettyyn toimeksiantajan tarpeeseen. Tuotteen luonnosteluvaiheessa luodaan tuotteen tekemiseen "käsikirjoitus" eli tuotekuvaus, joka sisältää tiedonhankinnan aiheesta ja täsmennyksen siitä mitä ollaan tekemässä. Luonnosteluvaiheessa valitaan tuotteen toteuttamiseen sopivat vaihtoehdot. Tuotteen kehittälyvaiheessa edetään luonnosteluvaiheen käsikirjoituksen mukaan ja tämän pohjalta saadaan aikaan tuotteen mallikappale, jota voidaan testata ja arvioida. Viimeisessä vaiheessa, eli tuotteen viimeistelyvaiheessa tuotetta korjataan ja yksityiskohtia viimeistellään. Tämän vaiheen lopputuloksena syntyy käyttövalmis tuote. (Jämsä & Manninen 2000, 85.)

5.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen

Opinnäytetyöni alkoi kehittämistarpeen tunnistamisella ollessani Kuopion Perheentalolla harjoittelussa syksyllä 2018. Pohdin harjoitteluni aikana sitä, kuinka lapset valitsevat leikin Perheentalolle tullessa, ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Leikin valinta on yksi tärkeä osallisuuden kokemuksen mahdollistaja. Se lisää lapsen päätöksentekokykyä ja mahdollisuutta osoittaa oma mielipide ja tulla kuulluksi arjessa.

Leikillä on merkittävä rooli lapsen elämässä. Leikki tuo lapsille iloa ja mielihyvää. Lapset ovat leikkiessään aktiivisia toimijoita ja leikki mahdollistaa paljon erilaisia asioita. Leikin avulla lapset muun muassa tutkivat ja jäsentävät ympäröivää maailmaa, kehittävät sosiaalisia suhteita ja rakentavat käsitystä itsestään ja toisista ihmisistä. Leikki mahdollistaa lapselle luomisen, haaveilun, mielikuvituksen – leikin avulla on turvallista kokeilla uutta, erehtyä ja yrittää uudelleen. Leikki on tärkeässä asemassa myös hankalien asioiden käsittelyssä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 38.)

Myös Perheentalolla leikillä on tärkeä rooli ja monet lapset nostavat sen merkittävimäksi asiaksi. Perheentalolla on paljon erilaisia leluja ja toimintaa. Perheentalo on jaettu erilaisiin tiloihin ja leluja

ja välineitä löytyy ympäri Perheentaloa. Osa leluista ja välineistä voi olla myös lapsilta ja perheiltä piilossa, eikä niitä osata tällöin hyödyntää. Aikuinen myös helposti ohjailee lapsen valintoja ja varsinkin pienten lasten kohdalla, kun lapsi ei välttämättä kommunikoi puheella. Perheentalolla käy myös paljon erityislapsiperheitä, joille erilaiset kommunikointimenetelmät voivat olla välttämättömiä.

5.2 Ideavaihe

Kehittämistarpeen tunnistamisen jälkeen käynnistyy ideavaihe, jossa etsitään ratkaisuja havaittuun ajankohtaiseen kehittämistarpeeseen tai ongelmaan. Tällöin etsitään vastauksia, millainen tuote voisi auttaa ongelman ratkaisussa tai vastaa tiettyyn kehittämistarpeeseen parhaiten hyödyttäen toimeksiantajaa. (Jämsä & Manninen 2000, 35.) Toiveenani oli tuottaa Perheentalolle kuvavalintataulu leikkiin, joka olisi kävijöiden käytössä tukemassa lasten leikin valintaa ja vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä. Orasen (2008) Osallisuuden asteet -kuviossa (kuvio 1, s. 10) on koostettu erilaisia tilanteita, kuinka lasten osallisuus voi näyttäytyä. Kuvavalintataulu lisää lasten osallisuutta ja se näyttäytyy todennäköisesti niin, että aikuiset ovat aloitteentekijöinä ja lapset toimijoina. Aikuiset voivat kysyä, mitä lapsi haluaa leikkiä tai tehdä ja hän voi tehdä kuvien avulla päätöksen ja olla toimijana. Lapset voivat olla myös aloitteentekijänä ja käydä itse tekemässä valintoja ilman aikuisten puuttumista. Aikuinen voi toimia ainoastaan konsulttina, esimerkiksi tarvittaessa auttaa halutun lelun tai toiminnan etsinnässä.

Kuvavalintataulun ajatuksena oli monikäyttöisyys ja helposti muokattavuus. Sitä voisi helposti muokata uuteen tilaan tai käyttää esimerkiksi tapahtumissa. Ehdotin Perheentalon ohjaajille ideaani valintataulusta ja he näkivät myös tuotteelle tarvetta. Esittelin ideani myös Perheentalon hankkeiden koordinaattoreille ja myös heiltä ajatukselle tuli kannatusta. LASTU -hankkeen aikana on kehitetty Savon vammaisasuntosäätiön internetsivulle ”Kaikkien kohtaamispaikka” -sivusto. Sinne on koottu Perheentalolla käytettäviä lasten ja perheiden osallisuutta lisääviä menetelmiä. Hän näki valintataulun sopivan osaksi tätä osiota, joten toimeksiantajaksi tuli Savon vammaisasuntosäätiön LASTU -hanke.

Hankkeen tavoitteena on kehittää vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden tarvitsemia tukimuotoja osaksi Perheentalon toimintaa. (Kuopion Perheentalo 2018). Perheentalolla kuvien käyttö on ollut tärkeässä roolissa alusta saakka. Kuvat selkeyttävät ja strukturoivat Perheentalon arkea ja ympäristöä. Kuvat lisäävät osallisuutta ja niiden kautta myös esimerkiksi pienimmät lapset tulevat huomioiduksi. LASTU -hanke on ollut merkittävässä roolissa luomassa Perheentalon kuvin toteutetun ympäristön luomisessa ja siellä on esimerkiksi kuvin toteutettu viikko-ohjelma ja työntekijöillä on valmiudet kuvakommunikointiin Perheentalon arjessa. Kuvavalintataulu toteutetaan nimensä mukaisesti kuvien avulla. Perheentalolla lelulaatikoita on merkattu kuvin, joten kuvien käyttö lelujen yhteydessä on lapsille jo tuttu menetelmä. Kuvavalintataulua varten löysin paljon tietoa esimerkiksi Papunetin sivuilta ja opinnäytetyössä aiemmin mainitsemista kirjallaisista. Ideavaiheessa etsimäni tieto vahvisti ajatustani tuotteen kehittämistarpeesta ja tunnistin sen tuomia hyötyjä niin osallisuuden kuin kuvien käytön kannalta. Kuvavalintataulu Perheentalolla lisää lapsen päätöksentekomahdollisuutta, kun lapsi pystyy omalla toiminnalla

valitsemaan hänelle mieluisan leikin tai toiminnan. Se lisää myös lasten osallisuuden tunnetta ja kuvien avulla pienimmätkin lapset tulevat huomioiduksi.

5.3 Kuvavalintataulun luonnosteluvaihe

Luonnosteluvaiheessa tulee ensiksi täsmentää ja selvittää kenelle tuote suunnitellaan. Tulee pohtia, kuka on tuotteen ensisijainen hyödynsaaja ja millaisia he ovat palvelun tai tuotteen käyttäjinä. Seuraavaksi tutustutaan mahdollisesti paikan toimintaan esimerkiksi havainnoimalla tai haastattelemalla asiakkaita tai työntekijöitä. Luonnosteluvaiheessa voi olla tärkeää myös tutustua tuotetta koskevaan tutkimustietoon aiheesta. Tuotetta suunniteltaessa voi joutua myös selvittämään eri sidosryhmien mielipiteitä ja näkökulmia sekä siinä on mahdollisuus hyödyntää moniammatillisuutta ja asiantuntijatietoa. Luonnosteluvaiheessa tutustutaan tarkemmin myös tuotekehityksen tuomiin kustannuksiin ja rahoitusvaihtoehtoihin. (Jämsä & Manninen 2000, 44-51.)

Ideavaiheessa valintataulun toteutus oli mielessäni jo melko vahvana, joten ensimmäisenä aloimme yhdessä toimeksiantajan kanssa pohtimaan, millainen valintataulu soveltuu juuri Perheentalolle. Perheentalon kävijäkunta on monipuolinen, ja pääosin siellä vierailevien perheiden lapset ovat alle 5-vuotiaita. Perheentalolla käy paljon myös maahanmuuttajaperheitä ja n. 11% kävijöistä on erityislapsiperheitä. (Marttinen & Mykkänen 2018). Valintataulua luonnostellessa tuli ottaa huomioon lasten ikä ja monipuolinen kävijäkunta. Valintataulu toteutettiin kuvin ja tekstein, joten sen käyttö soveltuu kaikille. Ohjeistuksessa tärkeää oli huomioida selkokieliyys ja mahdollisimman lyhyt sanallinen ohjeistus. Ohjeistusta on mahdollisuus jatkossa myös kääntää eri kielille, mutta taulu soveltuu kuvien vuoksi myös muuta kuin suomen kieltä äidinkielenään puhuville lapsille ja perheille sekä erityistä tukea tarvitseville.

Ensimmäisenä mietimme toimeksiantajan kanssa erilaisia kuvavaihtoehtoja. Kuvavalintatauluun olisi voinut valita erilaisia kuvapankkeja, joihin olen aiemmin tekstissäni viitannut (s. 14). Toimeksiantajan ehdotuksesta päädyin käyttämään taulussa Papunetin kuvia. Se tarjoaa laajan ja monipuolisen kuvatyökalun kaikkien käytettäväksi. Papunetin kuvia saa käyttää vapaasti ei-kaupallisiin tarkoituksiin. Valinta perustui siihen, että kuvia voidaan käyttää ilmaiseksi ja lisäksi Papunetin kuvat ovat myös tarvittaessa myöhemmin helposti saavutettavissa. Toimeksiantaja lisäsi kuvavalintataulun ohjeistuksen ja käytetyt kuvat myös Savon vammaisasuntosäätiön ”Kaikkien kohtaamispaikka” -internetsivustolle, josta esimerkiksi lasten vanhemmat tai Perheentalon työntekijät voivat niitä jatkossa hyödyntää. Seuraavana tärkeänä vaiheena oli miettiä mahdollinen paikka taululle. Sen perusteella pääsin miettimään kuvavalintataulun kokoa, joka vastaisi hyvin käyttötarkoitukseen ja palvelisi parhaiten tilaa ja sen käyttäjiä. Etsimme erilaisia pohjia valintataululle ja kävin paikan päällä myös mallintamassa taulun koon sopivuutta ja mahdollista paikkaa taululle. Jo tässä vaiheessa päädyimme siihen, että taulusta tehtäisiin tarpeeksi suuri, jotta siitä tulisi selkeä ja siihen mahtuisi kuvat myös mahdollisimman isoina.

Kuvavalintataulun tarpeen huomasin Perheentalon harjoittelun aikana. Kuvavalintataulua tehdessä en enääntänyt kokoamaan havainnointimateriaalia esimerkiksi haastatteluilla tai kysymällä

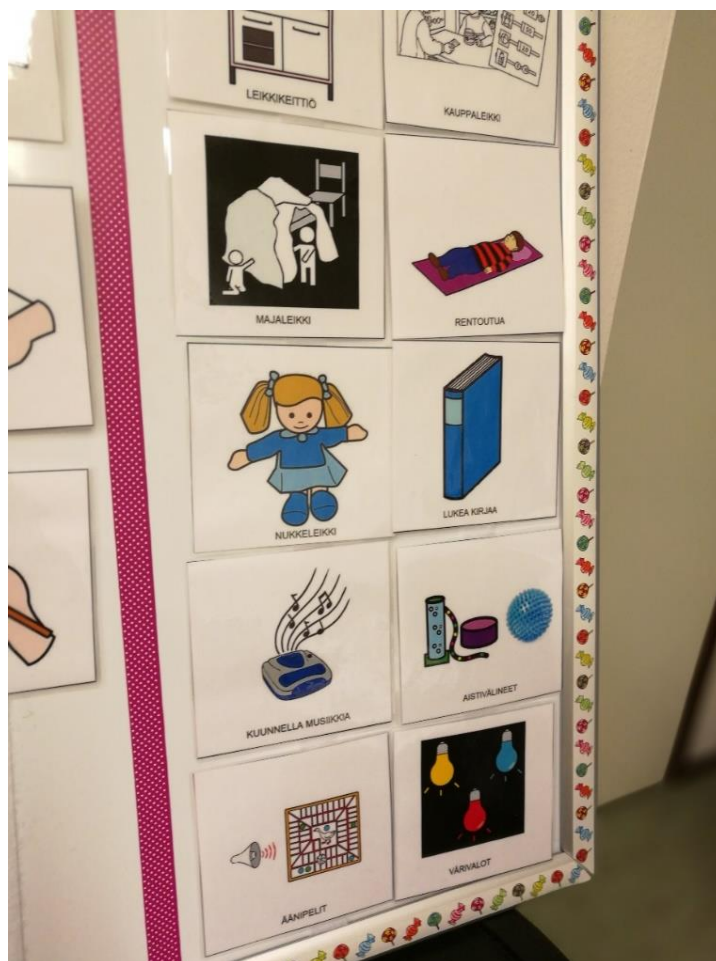
mielipiteitä lapsilta. Hyödynsin luonnosteluvaiheessa harjoitteluni aikana saatua suullista ja kirjallista tietoa esimerkiksi Perheentalon työntekijöiltä ja toimeksiantajalta. Perehdyin myös aihetta käsitteleviin kirjallisiin aineistoihin ja tutkimuksiin. Kuvavalintataulun materiaalit kustannettiin LASTU -hankkeen rahoituksella. Kuvavalintataulu toteutettiin osaksi hyödyntäen vanhoja materiaaleja, joten kustannukset eivät tuotteen kohdalla nousseet kovin suuriksi.

5.4 Kuvavalintataulun kehittälyvaihe

Tuotteen kehittäly etenee tässä prosessinvaiheessa luonnostelun aikana valittujen ratkaisuvaihtoehtojen, rajausten ja asiantuntijayhteistyön mukaisesti. Usein tässä vaiheessa tuotteesta saatetaan tehdä niin sanottu työpiirustus. Lopputuloksena tästä vaiheesta tuotteesta voidaan saada mallikappale, jolle voidaan tehdä esitestausta ja arviointia. Testauksen ja arvioinnin perusteella tuotteesta voidaan löytää kehittämistä vaativia asioita, joihin keksitään uusia ratkaisuvaihtoehtoja. (Jämsä & Manninen 2000, 54, 85.)

Kuvavalintataulun kehittälyvaiheessa aloin ensimmäisenä mallintamaan ja miettimään kuvavalintatauluun käytettäviä kuvia. Kuvat tein Papunetin kuvatyökalulla, jota oli mielestäni helppo ja yksinkertainen käyttää. Sen avulla kuvat saadaan suoraan tulostettua ja niihin saa myös tekstit valmiina. Kuvien halusin olevan mahdollisimman selkeitä ja suuria, joten päädyin tulostamaan kuusi kuvaa yhdelle A4-kokoiselle arkille. Koostin Perheentalon leluista ja toiminnoista listausta, jonka avulla lähdin työstämään tarvittavia kuvia. Toimeksiantaja antoi myös oman listansa niistä leluista ja välineistä, joita hänen mielestään kuvavalintataulussa olisi hyvä olla. Ajatuksena oli, että kuvavalintataulussa leluja ja toimintoja oli jaoteltu omiin ryhmiinsä. Yhdessä ryhmässä on leikit, toisessa oli erilaiset toiminnat, esimerkiksi piirtäminen tai askartelu ja yksi ryhmä oli rauhalliselle leikille ja toiminnalle. Kehittälyvaiheessa nousi esiin idea, että valintatauluun liitetään kuvat Perheentalon eri tiloista. Vanhempi tai työntekijä voi näyttää lapselle, missä haluttu leikki tai toiminta on mahdollista. Tilakuvien käytön tarkoituksena oli saada Perheentalon tilat monipuolisesti käyttöön.

Idea erottaa leikit ja toiminnat toisistaan tuli toimeksiantajan ehdotuksesta. Ajatuksena oli, että esimerkiksi rauhallinen tila ja sen tuomat mahdollisuudet tulisivat aiempaa paremmin kävijöiden käyttöön. Perheentalon perältä löytyy rauhallinen tila, joka on nimensä mukaisesti tarkoitettu hiljaiseen ja rauhalliseen leikkiin ja oleiluun. Siellä perheet voivat viettää aikaa yhdessä leikkien ja puuhaillen tai mahdollisesti rentoutua ja esimerkiksi lukea satua tai kuunnella musiikkia. Rauhallisessa tilassa voi lisäksi imettää ja siellä järjestetään välillä ohjattuja leikkihetkiä. Rauhallinen tila on jokaisen kävijän vapaassa käytössä ja oven voi sulkea, jos haluaa olla tilassa rauhassa. Rauhallisen tilan tunnelmaan ja ympäristöön on myös kiinnitetty enemmän huomiota, esimerkiksi sen aistiympäristöä on karsittu ja valaistus on hämärämpi kuin muualla Perheentalolla. Tilasta löytyy myös erilaisia välineitä aistileikkeihin ja rentoutukseen. (Savon vammaisasuntosäätiö 2018.)

Kuva 1. Rauhallisen huoneen leikin ja toiminnan kuvia.

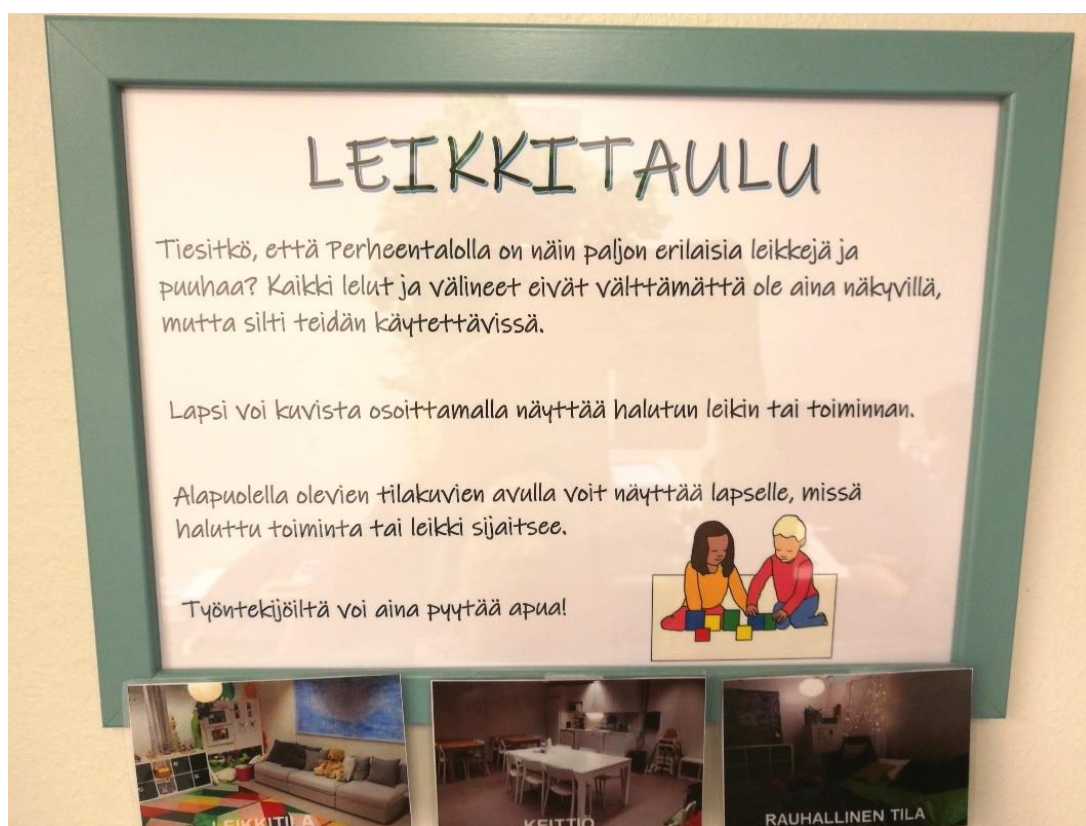
Kehittelyvaiheessa toimeksiantaja katsoi ja kommentoi valitsemiani kuvia ja niiden sopivuutta. Kuvat olivat molempien mielestä selkeitä ja sopivan kokoisia. Kuvien erilaisuus ei haittaa ja aiemmin teoriaosuudessa mainitsinkin, että se voi usein olla myös hyvä asia. Tulostuksen jälkeen leikkasin ja laminoitin kuvat tauluun sopiviksi. Laminointi tekee kuvista kestävämpiä käytössä, eikä niitä tarvitse uusia niin usein. Kuvavalintataulussa kuvien kiinnittämiseen käytin tarranauhaa. Tarrojen avulla kuvavalintataulua pystyy muokkaamaan tarpeen tullen, sillä kuvia voi irrottaa ja siirrellä. Kuvia voi myös antaa lapsille pienemmän määrän kerralla, jos käyttötilanteessa tuntuu, että vaihtoehtoja on liikaa. Kehittelyvaiheessa ideoimme yhdessä myös kuvavalintataulun ulkonäköä. Perheentalolla värien avulla tilasta on saatu eloisa ja viihtyisä. Myös kuvavalintataulua suunniteltaessa ajatuksena oli värien käyttö, jotta se olisi lapsille kiinnostava ja sopisi paremmin tilaan. Kehittelyvaiheessa toimeksiantajan kanssa mallinsimme kuvia erilaisiin pohjiin, joista löysimme sopivimman vaihtoehdon kuvavalintataulua varten. Kuvavalintataulun valmistusprosessi tapahtui nopealla aikataululla, joten en testannut sen käyttöä tässä vaiheessa.

5.5 Kuvavalintataulun viimeistelyvaihe

Tuotteen viimeistelyvaihe sisältää tuotteen korjaamisen ja yksityiskohtien viimeistelyn. Sitä tehdään edellisestä vaiheesta mahdollisesti huomattujen kehitystarpeiden mukaisesti ja testauksesta saadun palautteen perusteella. Tuotteen viimeistelyvaiheessa laaditaan usein käyttö- tai toteutusohje tuotelle ja suunnitellaan tuotteen markkinointia. Tuotekehitysprojektista tehdään myös

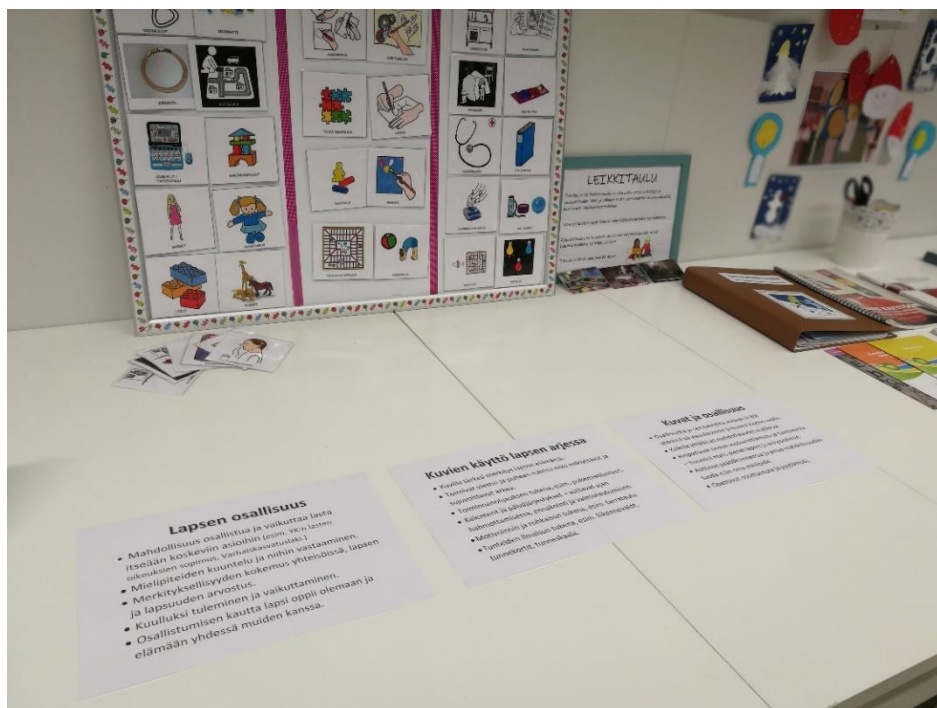
loppuraportointi tässä vaiheessa. Tämän vaiheen tuloksena syntyy käyttövalmis tuote. (Jämsä & Manninen 2000, 85.)

Kuvavalintataulun viimeistelyvaiheessa valmistin ja viimeistelin tuotteen loppuun. Sommittelin laminoituvat kuvat tauluun ja koristelin taulua kuviollisten teippien avulla. Tässä vaiheessa myös valmistin valintataululle suunnitellun käyttöohjeen. Aiemmin tekstissäni mainitsin, että ohjeistuksen tulisi olla mahdollisimman lyhyt ja selkeä monipuolisen kävijäkunnan vuoksi. Halusin, että ohjeistus on osoitettu suoraan kävijöille ja sen perusteella kuka tahansa pystyy hyödyntämään taulua Perheentalolla. Koostin aiheesta myös materiaalia Savon vammaisasuntosäätiön LASTU -hankkeen ”Kaikkien kohtaamispaikka”-internetsivustolle. LINKKI: http://www.savas.fi/fi/kehittamistoiminta/kaikkien-perheiden-kohtaamispaikka/perheiden_osallisuus/

Kuva 2. Valintataulun ohjeistus.

Viimeistelyvaiheessa sovimme, että kuvavalintataulu esitellään suoraan perheille ja työntekijöille Perheentalolla. Järjestimme sitä varten esittelytilaisuuden, jota mainostettiin etukäteen. Esittelytilaisuutta varten tulostin koostamaani kuvavalintataulun materiaalia, joka löytyy myös mainitsemastani internetsivulta. Tein myös lasten osallisuudesta sekä kuvien käytöstä arjessa ja osallisuuden tukena kirjallista materiaalia kuvavalintataulun yhteyteen, joihin vanhemmat saivat tutustua. Toim myös näyttille opinnäytetyössä käyttämäni lähdemateriaalia, joissa oli paljon mielenkiintoista luettavaa kaikille aiheesta kiinnostuneille. Perheillä oli myös mahdollisuus leikata tulostettuja kuvia leikkiin ja laminoita niitä.

Kuva 3. Opinnäytetyön esittely Perheentalolla.

Kuvavalintatauluun kävi tutustumassa muutamia perheitä ja moni oli halukas leikkaamaan ja lami-noimaan itselleen kuvat myös kotiin käyttöön. Muutaman saamani palautteen perusteella kuvavalin-taulu nähtiin hyödylliseksi. Sen koettiin hyödyttävän muun muassa tilanteita, joissa lapsi turhautuu tai ei keksi tekemistä. Esittelytilaisuuteen osallistuvien perheiden lapset olivat kaikki alle 3-vuotiaita, joten lapsilta en saanut palautetta. Muutama lapsi innostui katsomaan kuvia ja pääsimme ainakin testaamaan, miten lapset ymmärsivät ne. Tämän perusteella kuvat olivat ainakin selkeitä ja niistä ymmärsi merkityksen. Kuvien käyttö lasten arjessa koettiin mielenkiintoiseksi aiheeksi ja se herätti aikaan toivomaani keskustelua.

Kuva 4. Valmis kuvavalintataulu leikkiin.

6 POHDINTA

Opinnäytetyö kehitti omaa ammatillista osaamista syventämällä tietämystäni lasten osallisuudesta ja kuvien käytöstä lapsen arjessa ja osallisuuden tukena. Opinnäytetyöni oli kehittämistyö, jonka vaiheet opettivat tuotekehittämisen ymmärtämistä ja sen hallintaa. Kuvavalintataulu oli kuitenkin melko helposti toteuttavissa, joten en koe hallitsevani laajasti tuotekehittämisen prosessia. Opinnäytetyöprosessin kehittämissä vaiheissa olisi ollut hyvä testata kuvavalintataulua käytössä, jolloin sitä olisi voinut tilanteen mukaan parannella. Samalla olisi voinut havainnoida, vastaako kuvavalintataulu ajattelemani tarkoitusta osallisuuden edistäjänä. Tähän ei minulla kuitenkaan ollut mahdollisuutta kiireisen aikataulun vuoksi. Testaaminen olisi lisännyt myös opinnäytetyöni luotettavuutta ja samalla olisin päässyt itse kokeilemaan kuvavalintataulun käyttöä Perheentalon arjessa. Koen kuitenkin saavuttaneeni opinnäytetyön tavoitteet, jotka itselleni asetin. Opinnäytetyöprosessi oli omalla kohdallani lyhyt ajanjakso, niin tavoitteet olivat mielestäni siihen nähden realistiset. Koen myös saaneeni opinnäytetyöprosessista lisää ammatillista osaamista ajatellen tulevaa työkenttääni varhaiskasvattajana.

Lasten osallisuuden huomioiminen kaikissa heitä koskevissa yhteisöissä on tärkeää. Osallisuuden toteutuminen vaatii aiheeseen perehtymistä ja halua työskennellä sen eteen. Aikuisten aktiivinen rooli korostuu, jotta lasten etu tulee näkyviin. Lapsen ja lapsuuden arvostus on mielestäni yksi tärkeimmistä asioista myös osallisuudesta keskusteltaessa. Kuvien käyttö voi mahdollistaa tai tukea jokaisen lapsen osallisuutta ja sen kokemista. Kaikkien lasten kanssa työskentelevien tahojen olisi hyvä tiedostaa kuvien tuomat hyödyt niin lasten arjen kuin osallisuuden näkökulmasta.

Sosiaalialan ammattihenkilöltä vaaditaan työssään alan hyväksytyä koulutusta ja heiltä odotetaan jatkuvaa osaamisen kehittämistä. Näiden lisäksi täytyy myös hallita eettistä osaamista. Osallisuuden näkökulma korostuu myös sosiaalialan ammattieettisissä perusteissa. Työntekijöiden tulee työskennellä asiakkaiden osallisuus huomioiden, havainnoida yhteiskunnan epäkohtia sekä vähentää syrjäytymistä. (Talentia 2017, 4, 18.) Sosiaalihuoltolaissa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, §4) mainitaan, että asiakkaalla täytyy olla mahdollisuus osallisuuteen ja omien asioidensa vaikuttamiseen, kun tavoitellaan ja arvioidaan asiakkaan etua. Samoin varhaiskasvatuslaissa (Asetus 540/2018, §20) korostetaan lapsen osallisuuden tukemista. Tulevana varhaiskasvattajana sitoudun työskentelemään ammattieettisten perusteiden mukaan, jossa ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus on lähtökohtana. Ammattietiikan tärkeä tehtävä on edistää ihmisten hyvän elämän toteutumista. (Talentia 2017, 7.)

Opinnäytetyöni aihe on mielestäni ammattieettisesti perusteltu, sillä sen pyrkimyksenä oli lisätä lasten osallisuuden mahdollisuuksia Perheentalolla. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen (Asetus 61/1991) artiklassa 31 mainitaan, että lapsella oikeus leikkiin, jota kuvavalintatauluni myös korostaa. Mielestäni se voi toimia tämän oikeuden edistäjänä tai ainakin osoittaa leikin tärkeyttä Perheentalon ja lasten arjessa. Ammattietiikassa korostetaan myös oman ammattitaidon kehittämistä, johon opinnäytetyöprosessi myös vastasi.

Opinnäytetyön esittely suoraan sen käyttäjille oli mielestäni hyvä ajatus. Perheitä ei kuitenkaan osallistunut kovin montaa ja olisikin ollut hienoa, jos sitä olisi voinut esitellä useampana päivänä. Tällöin olisi ollut mahdollisuus kerätä myös kirjallista palautetta, jonka perusteella olisi saanut paremman kuvan siitä, koetaanko valintataulu hyödylliseksi. Samalla se olisi lisännyt opinnäytetyön luotettavuutta. Esittelytilaisuuteen osallistuvien perheiden lapset olivat kaikki alle 3-vuotiaita, joten lasten kokemukset jäivät myös vähäisiksi. Lasten kokemuksia kuvista ja kuvavalintataulusta olisi ollut hienoa saada myös opinnäytetyöprosessin aikana.

Oma tietämykseni lasten osallisuudesta ja sen merkityksestä on lisääntynyt paljon. Opin myös paljon kuvien hyödyistä lasten arjessa ja kuinka niillä voidaan tukea ja lisätä lasten osallisuutta. Olin jo aiemmin käyttänyt kuvia lasten kanssa työskennellessä, mutta opinnäytetyöni antoi siihen vielä lisää tietoa ja näkemystä niiden hyödyistä ja monipuolisuudesta. Molemmat käsittelemäni aiheet ovat kuitenkin varsin laajoja, joten jatkossakin niissä riittää perehtymistä.

Tiedon hankkiminen oli mielestäni pääasiassa suhteellisen helppoa. Osallisuus on tällä hetkellä nousut tärkeäksi puheenaiheeksi ja aiheesta on kirjoitettu paljon. Myös vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä ja kuvien käytöstä löytyy paljon hyvää tietoa ja se on helposti saavutettavissa esimerkiksi Papunetin verkkosivujen vuoksi. Mielestäni tiedon helppo saanti ja monipuolisuus on tässä asiassa erittäin positiivinen asia. Molempien aiheiden huomioiminen lasten kanssa työskentelyssä on tärkeää, joten myös tietoa aiheesta tulee olla helposti löydettävissä. Tiedonhankintaan liittyy myös paljon eettisiä kysymyksiä ja opinnäytetyötä tehdessä myös tähän asiaan tulee kiinnittää huomiota. Opinnäytetyön kirjoittamisessa on tärkeää noudattaa oikeita lähdeviittauksia ja harkita, millaisista lähteistä tietoa etsii ja kirjoittaa. Tein opinnäytetyöprosessin yksin ja nopealla aikataululla, joten tämä heikentää osakseen opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä. Luin paljon erilaista lähdemateriaalia opinnäytetyön kirjallista osuutta varten, mutta lähteiden harkinta jäi omalle vastuulleni. Pyrin kuitenkin käyttämään opinnäytetyössäni mahdollisimman ajankohtaisia ja tuoreita lähteitä, joka taas puolestaan lisäsi opinnäytetyön luotettavuutta tiedon kannalta. Aiheesta olisi kuitenkin ollut mahdollista löytää paljon enemmänkin tietoa ja tätä kautta olisin voinut syventää omaa oppimistani ja ammatillista kasvuani. Opinnäytetyöprosessissa on kuitenkin tärkeää osata tehdä hyvä rajaus työn suunnittelu- ja tekovaiheessa ja tässä mielestäni onnistuin.

Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan kehitti itseäni pitkäkestoisessa työskentelyssä ja kiireinen aikataulu lisäsi paineensietokykyäni. Opinnäytetyöprosessin avulla myös tutustuin paremmin toimeksiantajani työnkuvaan ja sain lisää tietoa hanketyöskentelystä. Opinnäytetyön toimeksiantajan ja ohjaavan opettajan roolit koin tärkeiksi ja sain heiltä paljon tukea opinnäytetyöprosessin aikana. Se myös osaksi mahdollisti, että opinnäytetyöprosessi onnistui näin nopealla aikataululla.

LÄHTEET

AKOLA, Stina 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

HEPOLA, Sari, VAARANNIEMI, Tuija. 2012. Kuvat käyttöön – visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena. SLY Lehtipainot Oy. Porvoo. 2012.

HUUHTANEN, Kristina (toim.). 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto Ry. Solver palvelut Oy. Kouvola. 2012.

IISALMEN PERHEENTALO. s.a. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-15]. Saatavissa: <http://www.perheentalo.fi/>

JOENSUUN PERHEENTALO. 2018. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-15]. Saatavissa: <http://joensuunperheentalo.yhdistysavain.fi/>

JÄMSÄ, Kaisa, MANNINEN, Elsa. 2000. Osaamisen tuotteistaminen Sosiaali- ja terveysalalla. Tummavuoren kirjapaino Oy. Vantaa. 2000.

KALJUNEN, Outi (toim.) 2011. Nepsy-käsikirja. Juvenes Print Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere. 2011.

KIRBY, Perpetua, LANYON, Claire, CRONIN, Kathleen ja Sinclair, Ruth. 2003. Building a Culture of Participation. Handbook - Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation. DfES Publications. 2003. Nottingham.

KUOPION PERHEENTALO 2018. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-15]. Saatavissa: <https://www.kuopionperheentalo.fi/>

MARTTINEN, Johanna, MYKKÄNEN, Maarit. 2018. Kuopion Perheentalo – kaikkien kohtaamispaikka. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-11-28]. Saatavissa: <https://kuopionperheentalo-fi-bin.directo.fi/@Bin/730614f3125fb20352c694d037264fb8/1543390889/application/pdf/195983/seminaarin%20esitys%20JM%20MM.pdf>

MYKKÄNEN, Maarit. 2018. LASTU – vammaisten lasten perheiden tukimallit -projekti. Projektisuunnitelman tiivistelmä 2016-2018. Savon vammaisasuntosäätiö. 2018. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-12-02]. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/lastu/Lastu_projektin_tiivistetty_projektisuunnitelma_4.8.2018.pdf

OKM 2016. Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-01]. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2.5.2016. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75103/MerkityksellinenSuomessa.pdf>

OM 2018. Nuorten yhteiskunnallista osallistumista halutaan parantaa. [Verkkajulkaisu]. Oikeusministeriön julkaisu. [Viitattu 1018-10-01]. Saatavissa: https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/nuorten-yhteiskunnallista-osallistumista-halutaan-parantaa

ORANEN, Mikko. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Multiprint. Helsinki. 2008.

PAPUNET 2018. Kuvat kommunikoinnissa. [Verkkajulkaisu] [Viitattu 2018-10-15]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

PELASTAKAA LAPSET RY s.a. Osallisuus [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-01]. Saatavissa: <https://www.pelastakaa.fi/lapsen-oikeudet/lasten-osallisuus/>

RAIVIO, Helka, NYKÄNEN, Nina. 2013. Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä -yhdenvertaisuutta vai aktivointia? Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina-asetmassa olevien työllisyyden edistämässä. Työpäpaperi 14/2014. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

SAARI, Katriina, PULKKINEN, Maria. 2009. Tule, tule hyvä kakku – kuvitettuja toimintaohjeita lapsen arkeen. Autismi- ja aspergerliitto Ry. Helsinki. 2009.

SAVON VAMMAISASUNTOSÄÄTIÖ 2018. Rauhallinen tila. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-17]. Saatavissa: http://www.savas.fi/fi/kehittamistoiminta/kaikkien-perheiden-kohtaamispaikka/rauhallinen_tila/

SAVON VAMMAISASUNTOSÄÄTIÖ 2018. Lasten osallisuus Perheentalolla – Osallisuutta tukevia työkaluja. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-10-28]. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/lastu/Lasten_osallisuuden_menetelmia.pdf

STM 2018. Suomalaisten osallisuuteen vaikutetaan ruoka-apua tehokkaammin varmistamalla yhteiskunnan rakenteiden toimivuus. [Verkkajulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriön artikkeli. [Viitattu 2018-10-01]. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-suomalaisten-osallisuuteen-vaikutetaan-ruoka-apua-tehokkaammin-varmistamalla-yhteiskunnan-rakenteiden-toimivuus

TALENTIA 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. PunaMusta Oy. 2017.

THL 2017. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus. [Verkkajulkaisu]. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 2018-09-28, 2018-10-01]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL 2018. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus. [Verkkajulkaisu]. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 2018-09-28]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

TURJA, Leena 2010. Lapset osallisina - kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Julkaistu: VARHAISKASVATUS TÄNÄÄN. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti toukokuu 2011 (s. 24–35).

VARHAISKASVATUSLAKI. L 540/2018. Finlex. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 2018-11-29]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp446449344>

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallitus. Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere. 2016.

YK:N YLEISSOPIMUS LASTEN OIKEUKSISTA. Asetus 60/1992. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.